

TUT NAVLARINI TUT IPAK QURTI DURAGAYLARINING PILLA HOSILDORLIGI HAMDA SIFATIGA TA'SIRI

M.B.Xushmurodov

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti

Zooinjineriya, veterinariya va ipakchilik assistenti

khushmuradov.m@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-0386-9961>

Annotatsiya: O'zbekiston navlari bilan boqilgan variantlarda quruq pillalardan xom ipak chiqishi, pilla tolasining uzunligi, pilla tolasining metrik nomeri ko'rsatkichlari boshqa variantlarga nisbatan ancha yuqori bo'lishi kuzatildi.

Аннотация: Шелк-сырец из сухих коконов в вариантах с узбекскими сортами, длина коконного волокна, показатели метрического количества коконного волокна было замечено, что он намного выше, чем другие варианты.

Annotation: Raw silk from dry cocoons in variants with Uzbek varieties, length of cocoon fiber, indicators of metric quantity of cocoon fiber it has been observed to be much taller than other options.

Kalit so'zlar: Tut ipak qurti, pilla, tut navi, pilla qobig'i, duragay, voltinlik, lichinka, kapalak, seleksiya, g'umbak,

Куличевие slova: Шелкопряд, кокон, сорт шелковицы, оболочка кокона, гибридный, вольтини́зм, личинка, бабочка, селекция, гриб.

Keywords: Silkworm, cocoon, mulberry variety, cocoon shell, hybrid, voltinism, larva, butterfly, selection, mushroom

Ma'lumki, tut ipak qurti monofag hasharot bo'lib, o'sish, rivojlanish va ipakning sintezi uchun zarur moddalarni tut barglaridan oladi. Ob-havo-iqlim sharoitlari noqulay kelgan yillarda tut barglarida ozuqa moddalarining zaruriy

miqdori to‘planmaydi va aynan shu sababli ipak qurtlari og‘irligi va ipak berishi kam bo‘lgan pillalar o‘raydi.

So‘nggi yillarda jahonning rivojlangan ipakchilik ilmiy markazlarida klassik genetika va molekular genetika yutuqlaridan foydalanib, tut ipak qurtining pillasidan 5A va 6A tipiga mansub ipak beradigan, serhosil, kasalliklarga chidamli va qurtlik davri qisqa davrni tashkil etuvchi zotlar yaratish bo‘yicha ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Yangidan yaratilgan zot va duragaylar XXR, Hindiston va Vetnam davlatlarini nafaqat o‘zida, balkipilla yetishtiruvchi Ozarbaydjon, Tojikiston, Turkmaniston, Eron, Turkiya, Tayland va boshqa mamlakatlarda muvaffaqiyat bilan parvarishlanib, yuqori pilla hosili olinmoqda.

Asaka tut ipak qurti urug‘chiligi zavodining “Yangi hayot” naslchilik xo‘jaligida zotdor qurtlarni elektr bilan faollashtirilgan suvda va antiseptiklarda ishlov berilgan tut barglari bilan boqish zotdor pillalarning o‘rtacha vazni 5,8 % ga, pilladagi ipak miqdorini 9,3% ga oshishiga olib keldi [168;b.6-8].

O‘z tadqiqotimizda biz, tut ipak qurtining mahsuldorlik sifatlarini yirik go‘shtdor barg plastikasiga, ozuqa bargining optimal biokimyoviy tarkibiga ega bo‘lgan tutning muvofiq navlarini tanlash yo‘li bilan oshishiga erishishni tavsiya qilamiz.

Materiallar va uslublar

Nisbatan eng yaxshi ko‘rsatkichlarni olishga yordam beradigan navlarni aniqlash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish maqsadida biz tomonimizdan Mayin tola1 sanoat duragaylari qurtlarining 10 variantda sinov oziqlantirishlari o‘tkazildi:

I-variant. Qurtlarni Tojikiston urug‘siznavi barglari bilan oziqlantirish.

II-variant. Qurtlarni Surx tut navi barglari bilan oziqlantirish.

III-variant. Qurtlarni O‘zbekistonnavi barglari bilan oziqlantirish.

IV-variant. Qurtlarni Oktabr navi barglari bilan oziqlantirish.

V-variant. Qurtlarni Jarariq 2 navi barglari bilan oziqlantirish.

VI-variant. Qurtlarni Jarariq 4 navi barglari bilan oziqlantirish.

VII-variant. Qurtlarni Jarariq 5 navi barglari bilan oziqlantirish.

VIII-variant. Qurtlarni Jarariq 6 navi barglari bilan oziqlantirish.

IX-variant. Qurtlarni O‘zbekistonduragayi barglari bilan oziqlantirish.

X-variant (nazorat). Qurtlarni erkin changlanuvchi duragay barglaribilan oziqlantirish.

1-Jadval va 1- rasm ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, ipak qurtlarining yetarlicha yuqori yashovchanligi ularni Oktabr (91,3%), Tojikiston urug‘siz (91,0%), Jarariq 4 (88,2%) navlarining barglari bilan oziqlantirilganda kuzatilgan va aksincha, ipak qurtlari O‘zbekiston (83,3%), Jarariq 5 (82,8%) navlari va erkin changlanadigan duragay (85,0%) barglari bilan oziqlantirilganda bu muhim belgining birmuncha pasaygani kuzatilgan.

1-jadval

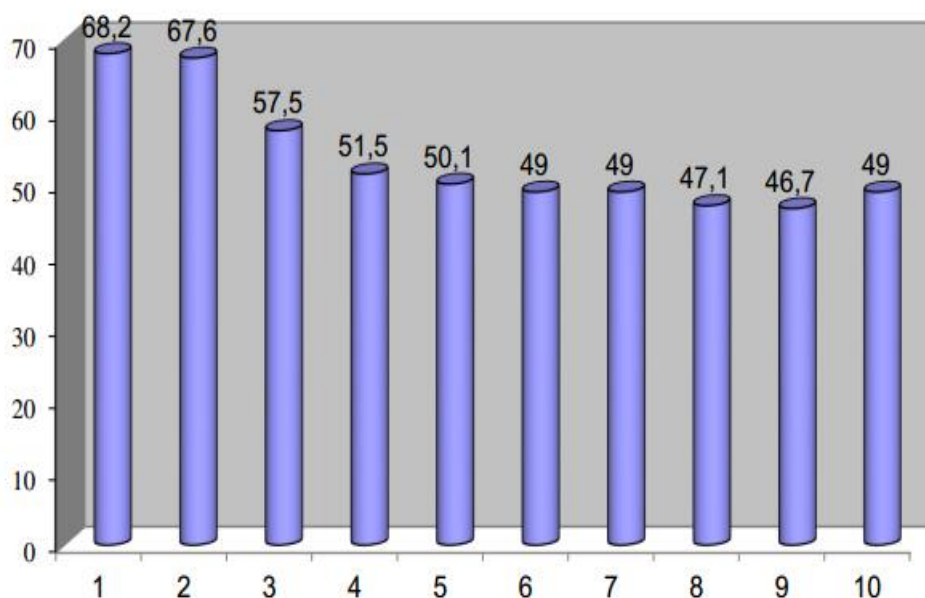
Kech bahor turli tut navlari barglari bilan oziqlantirilgan Mayin tola 1 duragayining mahsuldorlik belgilarining ko‘rsatkichlari

Tut navlarining nomi	Qurtlarning yashovchanligi %	Pillalarning o‘rtacha vazni, g	Ipak qobig‘ining o‘rtacha vazni, mg	Pillalarning ipak berishi, %	19 g oziqlantirilgan qurtlardan olingan pillalar hosildorligi, kg
Tojikiston urug‘siz	91,0	1,57	354	22,0	67,6
Surx tut	86,8	1,16	294	22,3	49,0
O‘zbekiston	83,3	1,19	257	21,5	47,1
Oktabr	91,3	1,32	285	21,4	57,5

Jarariq 2	82,3	1,28	273	21,3	50,1
Jarariq 4	88,2	1,63	391	23,9	68,2
Jarariq 5	82,8	1,19	245	20,5	46,7
Jarariq 6	87,1	1,18	257	21,6	49
O'zbekiston duragayi	87,5	1,23	257	21,7	51,5
Erkin changlanadigan duragay (nazorat)	85	1,21	255	21,0	49,0

Tirik pilla vaznining yuqori ko'rsatkichlari ipak qurtlarini Jarariq 4 (1,63 g), Tojikiston urug'siz (1,57 g), Oktabr (1,32 g), Jarariq 2 (1,28 g) navlari barglari bilan boqilgan variantda kuzatilgan. Ipak qurtlarini Surx tut (1,16 g), Jarariq 6 (1,18 g) va Jarariq 5 navlari barglari bilan boqilganda mayda pillalar yetishtirilgan. Ma'lumki, pillalarning hosildorligi ikki parametrdan tashkil topadi: qurtning hayotchanligi, ya'ni pilla o'ragan qurtlar miqdori va pillalarning o'rtacha vazni. Demak, pillalarning hosildorligi pillaning o'rtacha vaznining va pilla o'rashga yetib kelgan qurtlar miqdorining yuqori ko'rsatkichlari kuzatilgan holatlarda ko'p bo'ladi.

Bir quti boqilgan qurtlardan olingan pilla hosildorligi bo'yicha tutning sinalayotgan navlari quyidagi tartibda joylashdi:

I - Jarariq 4,

II -Tojikiston urug'siz,

III-Oktabr,

IV- O'zbekiston duragayi

Mahsuldorlik belgilarining guruhlarini bo'yicha baholar yig'indisi natijalariga ko'ra (ipak qurtlarining yashovchanligi, pilla vazni, ipak qobiq vazni, 1 gramm boqilgan qurtlardan olinadigan pillalarning ipak berishi) eng yaxshi ko'rsatkichlar ipak qurtlari Jarariq 4, Tojikiston urug'siz, Oktabr navlari va O'zbekiston duragayi barglari bilan boqilgan variantda olingan. Aynan shu navlar ishlab chiqarish sharoitida takroriy oziqlantirishlar uchun tavsiya qilindi.

Xulosa

Har bir variantning barcha yoshdagi qurtlariga bir navning barglari berildi. ziqlantirish tugagach, variantlar bo'yicha qurtlarning yashovchanligi, pilla vazni, ipak qobiq vazni, ipak berish, 1 quti oziqlantirilgan qurtlardan olingan pilla hosildorligi kabi ko'rsatkichlar aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Daniyarov.U.T. Takroriy qurt boqish uchun tut ipak qurtining zot va duragaylarning tanlash va takomillashtirish 2010.16-17 bet.

2. Raxmonberdiev V.K., Daniyarov U.T, Kurbanov D.F. The Role of Cuttings in Silki Breeding. 2023.

3. U.T.Daniyarov - Pillachilikni rivojlantirishda yangi texnologiyalar // Toshkent 2022 yil. 151-157 bet.

4. Daniyarov U.T.Larkina Y.A.,Yakubov A.B, Ingichka tolali zotlar bilan har xil turiga mansub chatishtirish o'tkazish yo'li bilan ipak tolasini yaxshilash usullari. Uslubiy qo'llanma.-Toshkent: «ToshDAU»2018 , 32-b.

5. Daniyarov U.T.-Ipak mahsulotlari sifatini yaxshilash uchun tut ipak qurtining (*Bombyx mori* L.) ingichka tolali zotlarini tanlash va duragaylarini yaratish doktorlik dissertatsiya avtoreferati. 2019 yil.

6. Xushmurodov M.B, Bobomurodov M.X. Yetishtirilgan tut nixolchalarini parvarish qilish va oziqlantirish 2025 yil

7. Daniyarov.U.T, Abduazimov.A.B, Xushmurodov M.B. Pilla sifatiga qurtxonadagi harorat, namlik, yorug‘lik, havo almashinish, dasta turi va iqdorining ta’siri